

Guia de Justícia Restaurativa Ambiental

2024

Crèdits

Autoria

Equip d'INSTA, Serveis Jurídics Ambientals.

Revisió externa

Tésera Mediació.

Vicenç Rul-Ian (Membre de l'Associació de Justícia i Pràctica Restaurativa de les Illes Balears).

Disseny i Maquetació:

Saurines. Cooperativa de Creació Audiovisual i Producció Cultural.

Setembre 2024.

Impulsa:

Promou:

Finança:

Agraïments

Els/les autors/es d'aquesta guia expressen el seu reconeixement i gratitud a Clara Casado Coronas, Elisenda Padrós, Dani Ruiz, Jordi Palou Loverdos (Síndic de Greuges de Catalunya), Albert Rodríguez Rodríguez (Fundació AGI), així com els ponents, facilitadors/es i participants del Workshop "Impulsem la Justícia Restaurativa Ambiental a Catalunya: Potencialitats i Reptes", celebrat el 8 de maig de 2024 (en col·laboració amb el Síndic de Greuges de Catalunya), per la seva generositat i valuoses aportacions per a la seva elaboració.

Índex de continguts

1. Presentació de la guia	06
2. Objectius de la guia	08
3. Justícia Restaurativa	10
3.1. Què és la Justícia Restaurativa?	11
3.1.1. Antecedents	12
3.1.2. Principis i objectius de la Justícia Restaurativa	12
3.1.3. Necessitat d'un canvi de paradigma	13
3.1.4. Àmbits d'aplicació de la Justícia Restaurativa	14
3.2 Justícia Restaurativa a Catalunya	14
3.2.1. Marc jurídic a Catalunya	15
3.2.2. Modalitats d'intervenció restaurativa	15
3.2.3. Implementació i desafiaments del model de Justícia Restaurativa a Catalunya	16
4. Justícia Restaurativa i Pràctiques Restauratives	19
4.1. La mirada restaurativa	20
4.2. Tècniques i metodologia restaurativa	21
4.2.1. Tècniques restauratives bàsiques	21
4.2.2. Els cercles.	21
4.2.2.1. Els cercles restauratius	22
4.2.3. Beneficis d'aquesta metodologia.	23
4.2.4. El rol de la persona facilitadora	24

5. La mirada restaurativa en l' àmbit ambiental: Justícia Restaurativa Ambiental	25
5.1. Què es la Justícia Restaurativa Ambiental?	26
5.2. Participants en el procés restauratiu	27
5.2.1. Autor/s	28
5.2.2. Afectat/s	28
5.3. Aplicació pràctica de la Justícia Restaurativa Ambiental a Catalunya	29
5.3.1. Via penal	30
5.3.1.1. Procediment i metodologia	30
5.3.1.2. Casos pràctics	33
5.3.2. Via administrativa	35
5.3.2.1. Procediment i metodologia	35
5.3.2.2. Casos pràctics	38
6. Conclusions i recomanacions	40
7. Referències bibliogràfiques	43
Annex	47

Presentació de la guia

1.

1. Presentació de la guia

Els reptes ambientals actuals (canvi climàtic, transició energètica, gestió de l'aigua, etc.) generen una forta preocupació social. S'intueix que les eines actuals per abordar-les no són suficients, i que calen nous enfocaments i eines.

En el cas de la via jurídica per protegir el medi ambient, també està en evolució; obrint-se noves vies per trobar solucions alternatives, centrades en la reparació del dany.

Les relacions humanes queden afectades quan hi ha un dany o un problema ambiental, per exemple, per la sobrefreqüentació de visitants als espais naturals o quan hi ha un incendi. I de la mateixa manera que cal protegir el medi, creiem que també és indispensable "restaurar" els vincles humans que han quedat afectats. No tenir present aquest aspecte pot crear el risc de generar tensions, emocions incontrolades, dificultar el diàleg i aplicar solucions; i, per tant, pot ésser un obstacle per a la millora ambiental del territori. Així, considerem que tenir cura de les relacions humanes és també una via per protegir el medi ambient.

En aquesta guia proposem, com a via alternativa, la justícia restaurativa, que fa referència a models de justícia en els quals es reconeix la importància de tenir en compte les parts implicades en els fets, buscant una solució alternativa a la punició. Tot i això, no pretén excloure la participació de l'Estat, ni desentendre's del sistema judicial actual, sinó incloure les parts afectades directament en els processos judicials per apoderar-les: l'autor dels fets (sempre que hagi reconegut prèviament el seu acte), els afectats directament pels fets, i també la comunitat implicada per l'acció.

Com veurem en aquesta guia, els beneficis de la justícia restaurativa són la humanització del procés judicial, la consideració de totes les parts implicades en els fets perquè se sentin escoltades i la valorització del vincle social. Aquest procés pot obrir espais per al perdó i la reconciliació, encara que no es donen necessàriament.

Des d'INSTA volem ser actors en aquest moment de canvi de perspectiva i promoure la justícia restaurativa ambiental. Per aconseguir-ho, hem realitzat aquesta guia en el marc del projecte "Diàleg ambiental per al futur de totes"¹.

Aquesta guia l'hem estructurada en parts conceptuals i pràctiques per facilitar-ne la comprensió: una part dedicada a la justícia restaurativa i la seva aplicació a Catalunya (principis, marc jurídic, desafiaments...); una part sobre la seva aplicació pràctica a partir de les pràctiques restauratives; i una tercera part que aborda la justícia restaurativa ambiental amb casos concrets a Catalunya.

¹ Projecte finançat dins de la convocatòria de Projectes Singulares de promoció del cooperativisme, creació de cooperatives i projectes de suport a les cooperatives i entitats de l'economia social i solidària, regulada a l'Ordre EMT/167/2021, de 2 d'agost, Finançat per departament d'Empresa i Treball de la Generalitat de Catalunya.

Objectius de la guia

2.

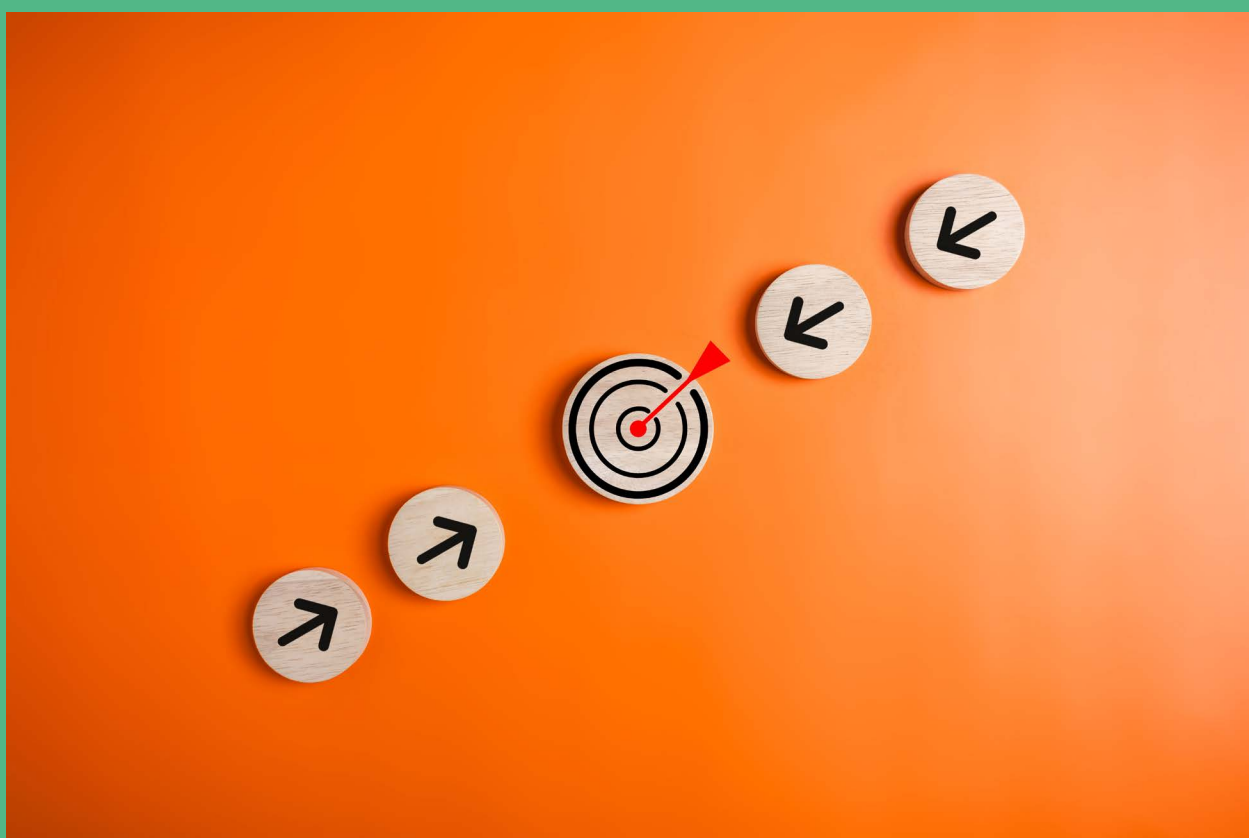

2. Objectius de la guia

L'objectiu principal d'aquesta guia és presentar el concepte de Justícia restaurativa ambiental (JRA) i identificar els procediments i les eines per aplicar-los a Catalunya.

Per assolir aquest objectiu principal, s'estableixen els objectius específics següents:

- Definir les característiques i el marc jurídic de la justícia restaurativa i de la JRA a Catalunya.
- Presentar les eines i les tècniques per a l'aplicació de la JRA: les pràctiques restauratives.
- Exposar aplicacions pràctiques de la JRA a la via penal i administrativa a Catalunya.

Justícia Restaurativa

3.

3. Justícia Restaurativa

3.1 Què és la Justícia Restaurativa?

Actualment, el sistema judicial ordinari opera sota el supòsit que el dany és una ofensa contra l'Estat. Aquest model, anomenat retributiu, centra l'acció judicial en l'autor i el conflicte que el seu comportament ha generat en l'ordenament i el dret. Això no obstant, no es considera una altra dimensió del comportament delictiu: el dany rebut per la persona i/o la comunitat afectada.

En termes generals, la justícia restaurativa² proposa una manera diferent de veure i abordar els delictes, les ofenses i altres conductes lesives, i la resposta als mateixos. El Programa de Justícia Restaurativa de les Nacions Unides defineix la justícia restaurativa com una resposta evolucionada al crim que respecta la dignitat i equitat de cada persona; desenvolupa entesa; i promou l'harmonia social a través de la guarició/reparació dels afectats, de les persones causants del dany i de les comunitats (Nacions Unides, 2006).

El paradigma de la justícia restaurativa no pretén substituir el paradigma de justícia tradicional, que d'altra banda conté el reconeixement degut a les garanties i drets fonamentals de la persona davant l'Estat, sinó que pretén completar aquesta intervenció de la justícia i donar cabuda a les necessitats dels qui directament conviuen amb el conflicte subjacent al dany causat i les seves conseqüències: els afectats i el seu entorn. D'aquesta manera, a partir de la identificació del dany sofert i de les necessitats de qui el pateix, la justícia restaurativa emfatitza en la reparació del dany involucrant, no només l'Estat o l'autor (que haurà d'assumir la responsabilitat del comportament delictiu), sinó també l'afectat i altres membres de la comunitat per aconseguir una reconciliació (Zehr, 2007).

La justícia restaurativa és un procés en què les parts implicades en un acte que ha causat un dany decideixen col·lectivament com abordaran les conseqüències de l'acte i les repercussions de cara al futur.

Aquest concepte té la intenció d'aportar una mirada nova sobre el dany, per sobreposar-lo a la visió estricta de la transgressió d'una norma, i tenir en compte les conseqüències del dany causat, però també sobre les relacions entre les persones i la comunitat afectada.

Per a la justícia restaurativa, una resposta justa ha de tractar de reparar aquests danys en conjunt. En aquest sentit, ofereix noves tècniques, com proposar als actors

---

² Cal assenyalar que no hi ha consens sobre una definició de justícia restaurativa, ja que s'han generat diferents interpretacions al voltant d'aquesta a diversos països marcades també per les diferències lingüístiques. Igualment, s'han utilitzat diversos termes per descriure el moviment de la justícia restaurativa, com ara "justícia comunitària", "justícia positiva", "justícia reparadora" o "justícia restauradora", entre d'altres (Nacions Unides, 2006).

afectats un procés de diàleg per abordar els danys causats i fer propostes conjuntes per arribar a solucions. De vegades, aquestes reunions poden tenir un efecte transformador en les vides dels participants gràcies a l'efecte guaridor del diàleg, que va més enllà de la reparació del dany causat per l'acte.

3.1.1. Antecedents

La justícia restaurativa té les seves arrels en les pràctiques comunes dels primers pobles presents a diversos continents. Entre els nombrosos exemples podem citar els cercles de les primeres nacions del Canadà, cercles samoans de les Illes Samoanes o tècniques del poble kom a l'actual Uganda (Hamilton, 2021).

Aquestes cultures tenen en comú un conjunt de tècniques orientades a la presa de decisions col·lectives i la resolució col·lectiva de conflictes basada en els principis d'inclusió dels participants, escolta activa, i impulsat per la preocupació de cuidar la comunitat en general.

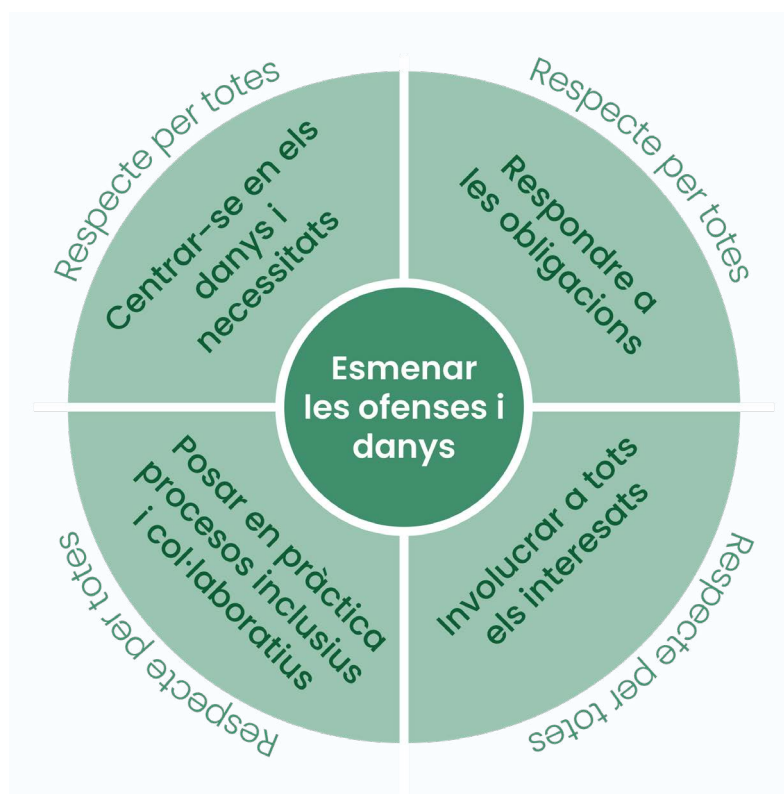
En el context modern, la teoria de la justícia restaurativa es va desenvolupar originalment a partir d'iniciatives i experiències pilot que es van dur a terme a diverses comunitats dels Estats Units i Canadà als anys 70. A partir d'aquestes experiències, es van promoure programes de reconciliació en comunitats, que després es convertirien en exemples o models per a la creació d'altres programes similars durant les dècades dels 80 i 90 a Amèrica del Nord i Europa (Wachtel, 2013).

3.1.2. Principis i objectius de la Justícia Restaurativa

El paradigma restauratiu té cinc **principis** clau (Zehr, 2007):

- Centrar-se en els **danys** i les **necessitats** de la persona afectada per l'acte, així com del seu autor i la comunitat.
- Atendre les **obligacions** que emergeixen d'aquests danys, tant de l'autor com de la comunitat i la societat.
- Usar, en la mesura que sigui possible, **processos** que siguin **inclusius** i de **col·laboració**.
- **Involucrar totes les persones** o parts que tinguin un interès legítim en la situació; incloent-hi l'afectat, l'autor, membres de la comunitat i la mateixa societat.
- Procurar **esmenar** les ofenses i el dany causat.
- A la base d'aquests principis hi ha el **respecte** per totes les parts involucrades, el qual ha de guiar i modelar la seva aplicació (Zehr, 2007)

Figura 1: "Principis restauratius"

Fuente: Zehr (2007), p. 41

3.1.3 Necessitat d'un canvi de paradigma

La pròpia evolució de la societat ha motivat la recerca d'alternatives al model actual, fonamentades en un nou paradigma "restauratiu", que es caracteritza per (Rul·lan Castañer, 2011):

- **Desjudicialitzar les relacions entre les persones** i convidar a implicar-se personalment en la resolució dels conflictes.
- **Fer possible que la justícia ordinària**, en disminuir considerablement la quantitat d'assumptes a resoldre, es pugui concentrar en aquells conflictes que, de moment, escapen a la justícia restaurativa.
- **Empoderar els implicats en el conflicte**, per la qual cosa tindran més facilitat per resoldre futurs conflictes de manera pacífica.
- **Incrementar les possibilitats de satisfer les necessitats** de les persones afectades principalment, així com de la resta d'implicats per un conflicte.
- **Ajudar a reintegrar l'autor**, alhora que el recolza perquè es responsabilitzi de les conseqüències dels seus actes i repari els danys causats.
- **Ajudar que la comunitat visqui una cultura de pau** on els conflictes, sent inevitables, no es veuen com una agressió que requereix obligatòriament la interven-

ció d'agents externs (la policia i la judicatura) per trobar una resolució.

Aquest nou paradigma es desenvolupa a partir de noves qüestions (vegeu Taula 1) que s'adrecen a les parts implicades en la situació:

Taula 1. Diferències entre les qüestions que motiven l'enfocament de la justícia retributiva i la justícia restaurativa.

Justícia Retributiva (Sistema judicial convencional)	Justícia Restaurativa (Nou paradigma)
Quin norma s'ha infringit?	Qui ha resultat danyat?
Qui ho va fer?	Quines són les teves necessitats?
Quin càstig mereixen el o els autors?	Qui té l'obligació o la responsabilitat de respondre a aquestes necessitats?

Fuente: Zehr (2007), p. 41

3.1.4. Àmbits d'aplicació de la Justícia Restaurativa

El paradigma o enfocament restauratiu es va originar principalment a l'àmbit del sistema de justícia penal. Tot i això, la justícia restaurativa busca involucrar a tothom que té interès a atendre una ofensa; una situació de dificultat, tensió o conflicte, que potser no estiguin tipificats com a delictes, però que causen danys.

Així, els principis de la justícia restaurativa han anat més enllà de l'esfera juridicope-nal i s'han expandit en altres àmbits on el conflicte també pot sorgir; com ara el fa-miliar, empresarial, laboral, educatiu o ambiental, entre d'altres; ampliant-ne l'abast i l'impacte (Wachtel, 2013). Com desenvoluparem més endavant, l'enfocament restau-ratiu també s'ha començat a aplicar a la via administrativa.

3.2. Justícia Restaurativa a Catalunya

A Catalunya, la justícia restaurativa s'ha desenvolupat "amb l'objectiu de proporci-onar una resposta més integral als conflictes penals, centrant la seva atenció en les

necessitats dels afectats i en la reintegració de l'autor a la societat" (Generalitat de Catalunya, 2024).

Catalunya ha estat pionera en la implementació d'aquest model a l'Estat espanyol, començant amb programes pilot a la dècada del 1990 que s'han consolidat al llarg dels anys. En aquest sentit, el Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, a través de la Direcció General d'Execució Penal a la Comunitat i de Justícia Juvenil, ha estructurat un "Programa de Justícia Restaurativa"³, que abasta tant menors com adults, oferint un servei gratuït i voluntari que prioritza la reparació del dany i la restauració de les relacions socials afectades. El Programa, que ha esdevingut un servei essencial i consolidat, és gratuït i voluntari, cosa que assegura que qualsevol persona involucrada en un conflicte penal pugui accedir a aquests mecanismes sense barreres econòmiques. A més, s'ha treballat intensament perquè aquest servei sigui accessible i conegut per tota la població catalana, amb un èmfasi especial en l'equitat territorial i social.

3.2.1. Marc jurídic a Catalunya

El marc legal que sustenta la justícia restaurativa a Catalunya es basa en normatives europees i nacionals, adaptades al context català:

- Catalunya es regeix per la Directiva 2012/29/UE del Parlament Europeu, que estableix normes mínimes sobre els drets de les víctimes de delictes, incloent-hi l'accés a la mediació penal i altres serveis restauratius. A més, la Recomanació CM/Rec (2018)8 del Consell d'Europa fomenta la implementació de la Justícia Restaurativa en els processos penals, encoratjant els Estats membres a desenvolupar aquests enfocaments dins dels seus sistemes de justícia.
- A nivell de l'Estat espanyol, encara que no hi ha una legislació específica per a adults en matèria de justícia restaurativa, la Llei 4/2015, del 27 d'abril, que regula l'Estatut de la Víctima del Delicte, esmenta expressament el dret dels afectats a accedir a serveis de justícia restaurativa (articles 3, 5, 15 i 29). A més, la Llei Orgànica 1/2015, pel qual es realitza una revisió i actualització del Codi Penal de 1995, va introduir la possibilitat de suspendre l'execució de la pena si s'assoleixen acords a través de la mediació, cosa que ha permès expandir el ús de pràctiques restauratives a l'àmbit d'adults..

3.2.2. Modalitats d'intervenció restaurativa

A Catalunya s'han desenvolupat diverses modalitats d'intervenció restaurativa, recollides al document "Programa marc de Justícia Restaurativa" de la Ge-

---

3 Per més informació, consulteu: <https://justicia.gencat.cat/ca/ambits/mediacio/justicia-restaurativa/programa/>

neralitat de Catalunya (2024b), a través de la Direcció General d'Execució Penal a la Comunitat i de Justícia Juvenil; cadascuna adaptada a les circumstàncies particulars de cada cas concret:

- **Mediació penal:** És la modalitat més comuna a Catalunya, on un mediador facilita el diàleg entre l'afectat i l'autor. Aquest procés permet a les parts discutir el dany causat i explorar formes de reparació que poden incloure des de disculpes fins a acords econòmics. Les mediacions poden ser directes, on les parts es troben cara a cara, o indirectes, en què el mediador actua com a intermediari sense que les parts es reuneixin físicament.
- **Cercles restauratius:** Aquest enfocament involucra la comunitat en el procés de restauració, permetent que no només l'afectat i l'autor, sinó també altres persones afectades participin en la resolució del conflicte. Aquest mètode és particularment útil en casos on el delicte ha afectat un grup més ampli de persones, com ara conflictes comunitaris o ambientals.
- **Entrevistes restauratives:** Es fan quan l'afectat no es vol trobar amb l'autor, però necessita expressar els seus sentiments i obtenir suport emocional. Aquestes entrevistes permeten que l'afectat parli sobre l'impacte del delicte, cosa que ajuda a alleujar la càrrega emocional i a clarificar-ne les expectatives respecte al procés judicial.

3.2.3. Implementació i desafiaments del model de Justícia Restaurativa a Catalunya

El Programa de Justícia Restaurativa a Catalunya ha evolucionat des dels inicis. Segons la Memòria del Programa de 2023 (Generalitat de Catalunya, 2023), durant aquest any es van finalitzar 2.246 processos restauratius, amb un 63.85% sent viables per dur a terme un procés complet. Les modalitats més utilitzades van ser la mediació indirecta⁴ (52.9%), la mediació conjunta⁵ (18.3%), i les entrevistes restauratives⁶ (24.89%). Els tipus de delictes més comuns tractats en aquests programes van ser contra la llibertat (37,47%), lesions (32,13%) i delictes contra el patrimoni (21,90%). De 1.434 processos restauratius finalitzats, en un 48,67% dels casos les parts van arribar a un acord o més.

D'acord amb aquesta Memòria, un aspecte que cal destacar del Programa ha estat la seva capacitat per adaptar-se a les necessitats dels afectats i els autors, proporcionant un espai segur i confidencial on es poden abordar els

⁴ La mediació indirecta és un procés en què les parts implicades en un conflicte no es reuneixen directament, sinó que el mediador actua com a intermediari, transmetent missatges i propostes entre elles.

⁵ La mediació conjunta implica que les parts es troben en una sessió comuna per abordar i resoldre conjuntament el conflicte.

⁶ Les entrevistes reparadores són trobades enfocades a la reconciliació i a la reparació del dany causat, sovint utilitzades en contextos de justícia restaurativa.

efectes del delictes. Al llarg dels anys, tenint en compte les dades exposades a la Memòria, el Programa ha demostrat la seva efectivitat, no només en termes de resolució de conflictes, sinó també en la millora de la satisfacció dels afectats i en la reducció de la reincidència entre els autors.

No obstant això, malgrat els èxits aconseguits, la justícia restaurativa a Catalunya enfronta diversos desafiaments importants:

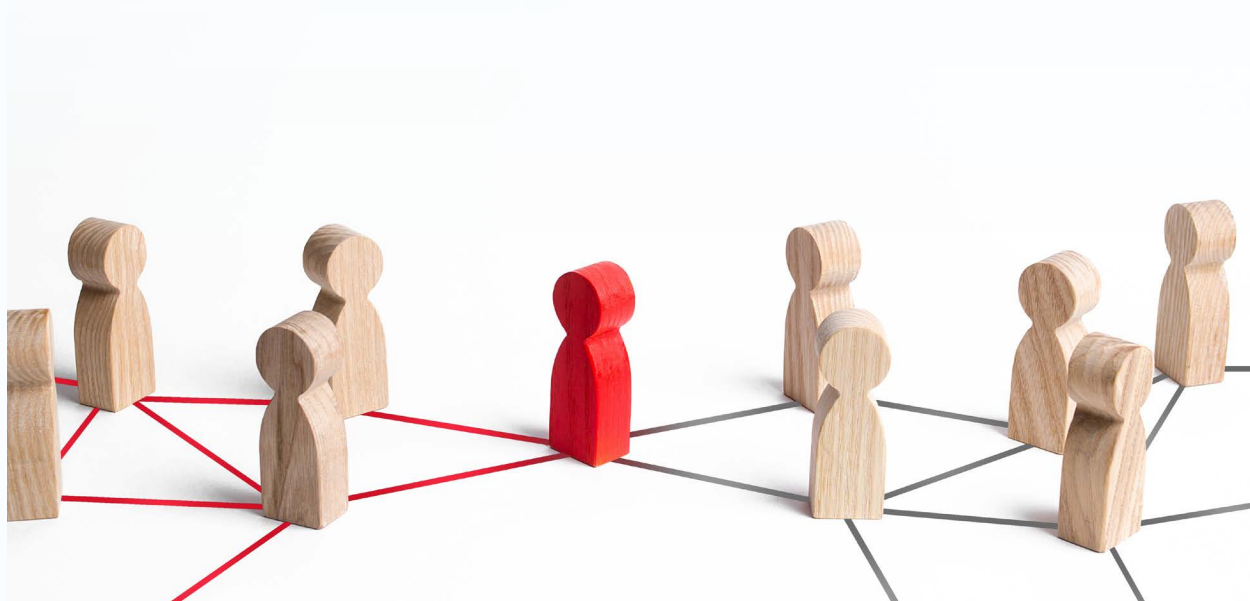
- **Cobertura territorial:** Un desafiament clau és assegurar que els serveis de justícia restaurativa siguin accessibles a tot el territori català. Això implica no només una millor distribució dels recursos, sinó també garantir que els serveis siguin coneguts i utilitzats per totes les persones, independentment de la ubicació geogràfica.
- **Formació contínua:** La formació dels facilitadors i d'altres professionals involucrats és crucial per a l'èxit dels processos restauratius. És necessari ampliar i millorar la formació contínua, amb un enfocament particular en la gestió de casos complexos i en la sensibilització dels operadors jurídics respecte als beneficis i desafiaments de la justícia restaurativa.
- **Foment de la cultura restaurativa:** És fonamental promoure una cultura restaurativa tant entre la ciutadania com entre els operadors jurídics. Això inclou campanyes de sensibilització, formació en els drets dels afectats, el paper de la justícia restaurativa, així com la simplificació dels processos de derivació. La percepció de la justícia restaurativa com a dret accessible i efectiu ha de ser enfortida per assegurar-ne la consolidació.
- **Ampliació de la legislació:** Tot i que s'han aconseguit avenços importants, hi ha una necessitat d'un desenvolupament normatiu més específic que doni suport i estructurari la implementació de la justícia restaurativa en l'àmbit d'adults, complementant la legislació ja existent per a menors. Aquest desenvolupament legislatiu podria proporcionar més claredat i coherència en l'aplicació d'aquests enfocaments.
- **Agilitat en la resolució dels conflictes:** Una de les fortaleces del Programa català és la seva rapidesa en la resolució dels processos restauratius. Mantenir aquesta agilitat és clau per enfortir la percepció d'eficàcia i de satisfacció entre les parts involucrades, en comparació amb el sistema judicial tradicional.

L'Estratègia de Justícia Restaurativa 2030 de la Generalitat de Catalunya (2024), es desenvolupa en el context de la consolidació i universalització dels serveis de justícia restaurativa a Catalunya. Aquesta Estratègia és impulsada pel Departament de Justícia, Drets i Memòria, amb l'objectiu de transformar un servei pioner en un dret de ciutadania. La justícia restaurativa, que ja té una base significativa a Catalunya,

es planteja com una eina essencial per a una justícia més humana i menys punitiva, centrada en la reparació del dany i la restauració de la convivència.

Les raons per dur a terme aquesta Estratègia parteixen de la necessitat ampliar i millorar l'accés a la justícia restaurativa per a tots els afectats, independentment del tipus de delictes o de la fase del procés penal. A més, es busca reduir la tendència punitiva a la resolució de conflictes, promoure la cohesió social i enfortir la cultura de la pau. Aquesta Estratègia respon a un marc normatiu i de recomanacions internacionals, com ara les directrius de les Nacions Unides i el Consell d'Europa, que insten a la incorporació de la justícia restaurativa als sistemes penals. L'estratègia també s'alinea amb l'Agenda 2030 i l'Objectiu de Desenvolupament Sostenible 16, que promou societats pacífiques i inclusives.

Per tant, diferents actors polítics, judicials i socials han col·laborat i s'han posat d'acord per impulsar aquesta estratègia, amb l'objectiu de fer de la justícia restaurativa una resposta habitual al delictes a Catalunya, garantint-ne l'accessibilitat, l'equitat i la qualitat.

Justícia
Restaurativa
i Pràctiques
Restauratives

4.

4. Justícia Restaurativa i Pràctiques Restauratives

4.1. La mirada restaurativa

La mirada restaurativa es basa en la creença que els conflictes són inevitables en les relacions humanes, però que, si es gestionen de manera adequada, poden ser oportunitats de creixement i transformació, evitant danys al territori i al medi ambient.

L'adopció d'aquest enfocament no només ajuda a reparar el dany causat, sinó també a construir comunitats més resilents i conscients del medi ambient. En aquesta guia, proposem concretar-ho a partir de cinc principis que fonamenten les interaccions en qualsevol institució o organització que hagi adoptat aquesta forma de funcionar (Hopkins, 2019):

- 1 Tothom té una perspectiva única i una contribució valuosa a fer.
- 2 Els nostres pensaments influeixen en les nostres emocions i tots dos en allò que diem o fem.
- 3 Les nostres accions impacten en les persones del nostre voltant.
- 4 Les nostres accions són estratègies per donar resposta a les nostres necessitats.
- 5 Les persones afectades per una situació o problema són les millors per resoldre-la.

La intervenció dels facilitadors restauratius se centrarà en aplicar aquests principis, tenint en compte les premisses següents:

- **Responsabilitat i reparació:** Les persones responsables del dany han d'assumir responsabilitat i contribuir a la reparació del dany causat, tenint en compte les necessitats dels afectats.
- **Diàleg inclusiu:** Totes les persones afectades pel dany han de tenir l'oportunitat de participar en el procés de diàleg i decisió.
- **Recuperació de les relacions:** L'objectiu és restaurar, si escau, les relacions dan-yades i promoure la reconciliació.
- **Empoderament de la comunitat:** El procés ha de contribuir a donar agència a les persones i a la comunitat per gestionar els seus conflictes i promoure la justícia social i la pau.

- **Transformació del context:** no sols es busca reparar el dany sinó també abordar les causes subjacents que van contribuir al conflicte o al dany..

4.2. Tècniques i metodologia restaurativa

Les pràctiques restauratives tenen l'origen en la justícia restaurativa i permeten aplicar els seus principis a les situacions entre autors i afectats per millorar la convivència. Si escau, millorar la sensibilitat per protegir el medi ambient i reparar el dany quan sigui possible.

Els facilitadors restauratius fan servir diverses tècniques en funció del moment del procés restauratiu, que podem agrupar en dos grans grups: eines restauratives bàsiques i cercles.

4.2.1. Tècniques restauratives bàsiques

Es tracta d'habilitats fonamentals per establir el diàleg a partir de l'empatia. Per exemple:

L'escolta empàtica

Es tracta d'una escolta sense interrupcions, mostrant presència i parafrasejant el més important que escoltem, centrant-nos en els sentiments i les necessitats de l'emissor, i no en els judicis.

L'expressió autèntica

Consisteix en una expressió lliure de judicis i centrant el relat en la pròpia vivència (com ho he viscut a partir d'identificar les meves necessitats, és a dir, allò que realment és important per a mi).

El diàleg o la conversa restaurativa

Quan el diàleg es basa en l'escolta empàtica i l'expressió autèntica, aleshores es pot generar un autèntic diàleg restauratiu, ja que es té cura de la relació i l'enllaç entre les parts. En aquest procés es garanteix que les parts senten les necessitats escoltades.

4.2.2. Els cercles

El cercle és la metodologia per excel·lència que ofereix l'enfocament restauratiu: és l'espai que organitzem per afavorir el diàleg, l'expressió de les vivències pròpies; s'identifiquen les necessitats de les persones afectades, i a través de la responsabilitat dels autors i dels agents implicats, es proposen accions.

Hi ha diversos tipus de metodologies de cercles que diversos facilitadors han desenvolupat, com: Terry O’Connell⁷, Key Pranis⁸, Héctor Valle⁹, Dominic Barter¹⁰, Duke Duscherer¹¹, Belinda Hopkins¹², o Jean Schmitz¹³.

A partir de la nostra pròpia experiència, proposem agrupar els cercles en dos grans models metodològics:

- **Els cercles de diàleg (per a la prevenció).** En aquest cas, no cal que hi hagi conflictes ni desavinences per poder portar-los a la pràctica.
- **Els cercles restauratius (per a la gestió de conflictes).** En aquest cas, es fan servir quan hi ha desavinences, conflictes oberts i/o relacions danyades:

Tenint en compte el tema d’aquesta guia, ens centrarem a descriure el model dels cercles restauratius, ja que el model dels cercles de diàleg ja l’hem descrit a la guia “Diàleg ambiental” (INSTA, 2024).

4.2.2.1 Els cercles restauratius

És una pràctica restaurativa que consisteix en una reunió estructurada, en què es tracten temes més complexos, i en què la sensibilitat dels participants pot ser intensa.

Tres fases: el pre-cercle, el cercle i el post-cercle

Els cercles restauratius es caracteritzen per les fases següents:

a) El pre-cercle

Quan una persona de la comunitat viu una situació relacional difícil, o considera que se li ha provocat un dany, pot demanar un cercle. També es podria donar el cas que un privat, una ONG ambiental, o un altre agent identifiqui un dany ambiental important que afecta la pròpia comunitat.

La persona facilitadora realitzarà una entrevista prèvia amb les parts afectades, on posarà el focus a escoltar les necessitats de les parts afectades; i, si elles accepten, contactarà amb la resta de persones implicades, escoltant-ne també les necessitats. Dinamitzarà el diàleg amb preguntes per parlar sobre què ha passat, com se senten i quines són les vostres necessitats.

Aquesta entrevista prèvia permetrà que la persona facilitadora confirmi si les parts

7 Pera més informació, consulteu: O’Connell, Wachtel, & Wachtel (2013).

8 Pera més informació, consulteu: Pranis, Stuart, & Wedge (2003).

9 Pera més informació, consulteu: <https://colectivodialogos.com/proyectos/dialogos-restaurativos#:~:text=Los%20E2%80%9Cdi%C3%A1logos%20restaurativos%E2%80%9D%20surgen%20para%20desarrollar%20y>

10 Pera més informació, consulteu: <https://www.restorativecircles.org/>

11 Pera més informació, consulteu: <https://togetherwethrive.world/>

12 Pera més informació, consulteu: <https://transformingconflict.org/teachers/belinda-hopkins/>

13 Pera més informació, consulteu: Schmitz (2018).

afectades volen participar al cercle (consentiment i voluntarietat), i els explicarà el funcionament i el marc de l'organització.

b) El cercle

Hi assistiran les persones que han estat implicades en la situació i que han mostrat el seu desig de participar voluntàriament. Almenys hi assistiran els afectats, l'autor de l'acció, i la persona o l'equip de facilitadors. En el cas dels afectats, també s'inclou la comunitat afectada indirectament pels fets.

Al cercle, cada persona podrà expressar-se i sentir-se escoltada al llarg de les diferents rondes:

- **Ronda d'expressió de com cadascú ha viscut la situació:** En aquesta etapa, cada actor escolta i se sent escoltada la seva vivència, obrint la porta a la comprensió mútua i contribuint a restablir els vincles entre les parts, i a reparar els danys causats.
- **Ronda de responsabilització:** Els participants intervenen per expressar quines necessitats van provocar la seva actuació; quins eren els seus pensaments a l'hora d'actuar. L'objectiu és sortir de la "imatge de l'enemic" i acceptar que tots tenim necessitats humanes, encara que les estratègies per satisfer-les són diferents.
- **Ronda dels acords:** S'ofereix una oportunitat perquè cada actor pugui proposar accions per millorar la situació viscuda. A mesura que es van fent les propostes, es van votant i acordant en un pla d'accions.
- **Ronda de tancament:** Abans de marxar, es convida els participants a expressar com han viscut el cercle o què s'emporten d'aquesta experiència, i s'acomiaten respectuosament.

c) El post-cercle

Un temps després de la celebració del cercle, els participants i el facilitador es tornen a trobar per revisar el pla d'accions. S'avaluaran el compliment dels acords, i també la seva situació emocional respecte als fets i al procés.

A cada etapa, el facilitador dinamitza el procés a partir de les preguntes restauratives (vegeu Annex).

4.2.3 Beneficis d'aquesta metodologia

En l'àmbit ambiental, els cercles poden servir per reunir els diferents actors involucrats (comunitats locals, representants de companyies, activistes mediambientals,

etc.) per compartir perspectives, experiències i cercar solucions conjuntes.

- **Enfortiment de la cohesió comunitària:** Treballant junts per resoldre conflictes ambientals, les comunitats poden enfortir els seus vincles i desenvolupar més capacitats per gestionar problemes futurs, com els ambientals.
- **Solucions més sostenibles i inclusives:** En incloure totes les parts implicades, les solucions adoptades són més probables de ser sostenibles a llarg termini i acceptades per la comunitat.
- **Transformació del conflicte en oportunitat:** Els conflictes ambientals es poden veure com una oportunitat per crear canvi positiu, construint comunitats més resilients i responsables ambientalment.

En resum, les pràctiques restauratives proporcionen eines valuoses per a la resolució de conflictes i la reparació del dany en l'àmbit del medi ambient, fomentant la responsabilitat, la participació comunitària i la sostenibilitat.

4.2.4 El rol de la persona facilitadora

Lla persona facilitadora en pràctiques restauratives té un paper clau per assegurar que el procés sigui segur, efectiu i afectiu. És essencial que les persones facilitadores estiguin ben formades en aquestes tècniques i siguin capaces d'adaptar-les a diferents contextos culturals i situacions específiques. Les seves funcions inclouen:

- **Protegir la integritat del procés** (recordar els valors, els compromisos, etc.), i regular el ritme i la pauta del procés.
- **Crear un entorn de confiança** on totes les parts se sentin còmodes per compartir les seves experiències.
- **Acompanyar el procés de comunicació**, tot assegurant que tothom tingui l'oportunitat de parlar i ser escoltat.
- **Assegurar la imparcialitat/multiparcialitat**¹⁴ i l'equitat en la participació al diàleg, sense prendre partit per cap de les parts.
- **Facilitar l'exploració de les necessitats** de les parts per arribar a un acord mutu que sigui acceptable i beneficiós per als participants.

¹⁴ Definició d'imparcialitat, multiparcialitat i neutralitat: "Si bé parlem sovint de manera col·loquial de "ser neutrals" a l'hora de posicionar davant d'un conflicte d'interessos, la veritat és que SER neutrals com a tal no és possible. Podem actuar d'una manera justa, equilibrada i que recolzi totes les parts, però totes i tots tenim algun pensament, emoció o sentiment cap a alguna de les posicions, encara que el tema que s'estigui tractant no sigui gens del nostre interès. De forma natural establim connexions mentals amb allò que estem escoltant o analitzant i això d'alguna manera, en interioritzar-lo s'ubica en algun lloc de la nostra persona. Això no vol dir que no puguem actuar de forma adequada a la mediació, però ens agrada poder fer distinció entre tres paraules diferents: neutralitat, imparcialitat i multiparcialitat identificant com actuar per complir cadascuna i decantant-nos per la paraula "multiparcialitat" per designar la característica que busquem d'aliança amb totes les parts per avançar en el procés" (Alonso Leal et al., 2021, pp37).

La mirada
restaurativa
en l'àmbit
ambiental:
Justícia
Restaurativa
Ambiental

5.

5. La mirada restaurativa en l'àmbit ambiental: Justícia Restaurativa Ambiental

5.1 Què es la Justícia Restaurativa Ambiental?

La justícia restaurativa ambiental (JRA) és una forma de justícia restaurativa que s'enfoca a reparar el dany causat al medi ambient, ja sigui com a conseqüència d'un delictes o altra conducta o omissió nociva.

Cal tenir en compte que el dany ambiental no és un dany comú o tradicional i les conseqüències que produeix poden ser dilatades en el temps i l'espai (Castelló del Valle, 2006), per exemple, el cas de la contaminació difusa de pesticides als aqüífers (Recordà Cos, 2019).

El marc de la JRA aborda les dificultats de determinar i avaluar el dany ambiental, no només a partir de paràmetres o indicadors objectius, materials i econòmics, sinó tenint en compte les conseqüències, afectació emocional i necessitats de les persones afectades (directament o indirectament), així com les conseqüències per a les generacions futures. Això obre la possibilitat que la reparació dels danys causats als ecosistemes es faci a partir d'accions que poden ser rebutjades, modificades o codissenyades amb aquells perjudicats, i a les quals es comprometen tots els interessats (European Forum for Restorative Justice, 2022); (Forsyth et al., 2021). Aquestes accions poden incloure disculpes i acords i compromisos per restaurar i prevenir la reincidència: per exemple, restaurar l'ambient danyat, finançar organitzacions que portin projectes de restauració, proporcionar un hàbitat compensatori en un altre lloc si l'ecosistema afectat no pot ser reparat/recuperat, treballs en benefici de la comunitat¹⁵, formació o educació ambiental per a empleats o contractistes de l'autor, entre d'altres (Preston, 2011).

D'aquesta manera, s'afirma que la JRA "presenta una oportunitat per resoldre les ineficaces respostes mediambientals actuals i centrar-se en la necessitat urgent de corregir les pràctiques nocives existents i prevenir futurs danys mediambientals" (European Forum for Restorative Justice, 2020, p. 1). Tot i això, la JRA no busca afegir nous processos per completar o reemplaçar els processos sancionadors actuals, sinó més aviat la integració de l'enfocament restauratiu d'una manera holística en la pràctica ambiental reguladora (Forsyth et al., 2021). Si bé no es pot esperar que l'enfo-

15 Per més informació, consulteu: https://cdn.forestresearch.gov.uk/2022/02/offenders_and_nature_report.pdf

cament restauratiu s'utilitzi en tots o molts casos de delictes ambientals, "la manera de respondre als delictes ambientals que fomenta la justícia restaurativa és susceptible de ser emprada per a tots els delictes ambientals que causen danys" (Preston, 2011, p. 25).

5.2 Participants en el procés restauratiu

A la literatura es poden trobar diverses maneres de referir-se a les parts implicades en una situació de conflicte. Per exemple: víctimes, delinqüents, agressors, entre d'altres.

En aquesta guia hem escollit referir-nos a les parts implicades de la manera següent, tenint en compte un enfocament essencialista:

- **Afectat/s:** Per referir-nos als individus i comunitat que se senten afectats per la situació, de manera directa o indirecta.
- **Autor/s:** Per referir-nos a l'individu o grup que va realitzar l'acte percebut com a nociu pels afectats.

Enfocament essencialista i justícia restaurativa

En un enfocament essencialista (adaptat de Winslade & Monk 2000), els comportaments negatius com a delictes o males accions es consideren part intrínseca de la identitat d'una persona. Per exemple, si algú ha comès un delicte, aquest enfocament portaria a etiquetar aquesta persona com a "delinqüent", sense tenir en compte el context o la possibilitat que pugui canviar.

En contrast, la justícia restaurativa rebutja aquesta visió essencialista. En lloc d'identificar la persona amb les seves accions, separa el comportament de l'individu. Això vol dir que el delicte o el problema es veu com una cosa que pot ser reparada, i que la persona té la capacitat d'aprendre, canviar i millorar. No se'l defineix per les accions passades, sinó que se li dona l'oportunitat d'assumir la responsabilitat i transformar-se.

Aquest enfocament facilita que les persones es vegin a si mateixes capaces de reparar el dany i contribuir de manera positiva, en lloc de quedar atrapades en una identitat negativa.

5.2.1 Autor/s

Per autor/s ens referim a una persona, empresa o bé organització que ha comès un dany al medi ambient. Aquest terme fa referència als qui són responsables de violar lleis ambientals o pràctiques nocives que causin danys als ecosistemes, la biodiversitat o la salut pública.

A la justícia restaurativa, l'atenció se centra a reparar el dany causat. Aquí, el procés restauratiu pot ajudar l'autor a reconèixer les seves accions, prendre mesures per posar remei al dany causat, i participar en un procés de reparació del dany i reconstrucció de les relacions, si és possible. L'objectiu és promoure la responsabilitat activa i restaurar l'harmonia ecològica i social en lloc de centrar-se únicament en sancions punitives.

En el cas que els danys ambientals poden ser produïts per grans empreses o entitats multinacionals. En aquests casos, els desequilibris de poder o la dificultat per aconseguir la participació d'una empresa que pot aprofitar diferents sistemes legals per evitar la seva responsabilitat són aspectes que caldria tenir en compte.

5.2.2 Afectat/s

Els afectats per danys ambientals poden ser persones específiques la qualitat de vida, salut o propietat de les quals es vegin directament impactats, però també ho poden ser els membres de la comunitat l'afectació de les quals és indirecta, o les futures generacions o el medi ambient, els seus elements naturals i éssers no humans (Preston, 2011).

La consideració de les generacions futures i el medi ambient com a afectats implica comprendre que el dany ambiental causat per la comissió d'un delictes no només pot generar la pèrdua d'elements naturals que són irremplaçables. També pot ser "crònic, diferit o acumulatiu; i, per tant, patit per les generacions futures", i pot "requerir tenir en compte la restauració del dany al llarg de generacions", per la qual cosa la càrrega i el cost de la mateixa és transferida a les generacions futures. També implica comprendre que els éssers humans no són els únics perjudicats pel dany ambiental, sinó que el medi ambient i els seus elements naturals poden resultar també afectats, ja que tenen un valor intrínsec independent del valor utilitari que li donen els humans. L'avaluació del dany, per tant, no ha de ser únicament antropocèntrica (Preston, 2011).

La identificació dels afectats és una fase important i complexa en els processos restauratius (Hamilton, 2021), i depèn de diversos factors, com ara: la capacitat de l'equip facilitador d'aquest procés per dur-la a terme, així com de la concertació amb els participants del procés i la voluntat de participar-hi, entre d'altres.

Si una persona física és la que resulta afectada pel delicte ambiental, pot llavors participar personalment o estar acompanyada i recolzada per altres persones com familiars i amics, assessors legals i altres professionals de suport. En cas que no hi hagi un afectat individual (persona física), l'enfocament restauratiu contempla la possibilitat que sigui un "representant" el que hi participi.

5.3 Aplicació pràctica de la Justícia Restaurativa Ambiental a Catalunya

A Catalunya, la JRA s'ha començat a aplicar dins del Programa Marc de Justícia Restaurativa de la Generalitat de Catalunya (2024b). El Programa permet la implementació de processos restauratius en qualsevol fase del procediment penal; ja sigui durant la instrucció, a la fase d'enjudiciament o durant l'execució de la sentència. Amb un enfocament aplicable a tots els delictes, incloent-hi aquells relacionats amb el medi ambient, que històricament han estat menys freqüents en aquest àmbit.

L'Estratègia de Justícia Restaurativa 2030 de la Generalitat de Catalunya (2024a) fa esment al procés de formalització del Programa de Justícia Restaurativa a Catalunya. Es relata que ja existien proves pilot a la dècada de 1990, centrades en la justícia juvenil. Aquests primers intents cercaven alternatives al sistema penal tradicional, mostrant resultats prometedors que van establir les bases per a un enfocament més estructurat. Durant la dècada del 2000, la justícia restaurativa va començar a expandir-se cap a l'àmbit dels adults, encara que seguia sent un enfocament emergent. En aquest període, es prioritza la sensibilització i la formació d'operadors jurídics, fet que va preparar el camí per a una aplicació més àmplia d'aquestes pràctiques.

Tot i així, l'impuls definitiu a la JRA s'ha donat a través del Programa de Justícia Restaurativa coordinat pel Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya. Aquest programa va consolidar i expandir els esforços anteriors, proporcionant un marc estructurat per a l'aplicació de la justícia restaurativa a tots els delictes, inclosos els mediambientals, i a totes les fases del procediment penal. Per tant, encara que ja existia la Justícia Restaurativa, és a partir d'aquell moment quan es comencen a conèixer temes ambientals des d'aquest enfocament restauratiu (Fernández Ferran, Ferré Giró i Raga Marimon, 2024).

5.3.1 Via penal

Al sistema judicial penal espanyol hi ha la figura de la “conformitat” (articles 655 i 784 del Reial Decret de 14 de setembre de 1882 pel qual s’aprova la Llei d’Enjudiciament Criminal, “LECrim”); un mecanisme mitjançant el qual la persona acusada pot acceptar els fets davant del jutge abans que es dicti sentència, cosa que generalment condueix a una reducció de la pena. Aquest mecanisme opera sense la necessitat d’un procés restauratiu i no implica necessàriament la participació dels afectats, i el seu objectiu principal és la reducció de la pena de l’acusat.

La justícia restaurativa, en canvi, ofereix un enfocament diferent, ja que cerca involucrar totes les parts afectades; incloent-hi els afectats i la comunitat, en un procés que no només pot portar a una reducció de la pena, sinó també a la reparació del dany causat. Aquesta diferència és clau, ja que la figura de la “conformitat” no està vinculada al paradigma restauratiu, mentre que la justícia restaurativa se centra en la reparació i la reintegració, tenint en compte les necessitats de totes les parts involucrades.

En els casos de delictes ambientals, on el medi ambient és la part afectada i no hi ha afectats humans directes, la inclusió de la comunitat, representada per entitats ecologistes, pot ser fonamental. Aquestes entitats poden actuar com a representants del medi ambient en els processos restauratius, participant als cercles de diàleg i assegurant que s’abordin les necessitats de reparació i prevenció de danys futurs (Generalitat de Catalunya, 2024b).

5.3.1.1 Procediment i metodologia¹⁶

En els casos relacionats amb delictes ambientals, la JRA es pot iniciar a instància de part o d’ofici, i tant a la fase d’enjudiciament, com en execució de la sentència. Les raons per les quals les parts, segons el moment processal en què es trobin, decideixen iniciar un procés restauratiu en via penal poden variar segons el moment processal en què es trobin, encara que sempre es prioritzarà la restauració del dany i la participació de els afectats. Quan es rep la sol·licitud d’intervenció, sigui d’ofici o a instància de part, el Programa de Justícia Restaurativa comença amb sessions individuals o entrevistes amb les parts involucrades -autor, afectat/des (directament), comunitat o entitats afectades (indirectament)-, per tal de definir els objectius de la intervenció.

Després d’aquesta fase preparatòria, s’apliquen metodologies específiques com ara els cercles restauratius, que permeten la intervenció de totes les parts. El nombre de sessions de cercles o conferències es desenvoluparà tenint en compte les neces-

¹⁶ La informació de esta secció se basa en una entrevista mantenida con Albert Rodríguez Rodríguez (facilitador de procesos restaurativos, Fundación AGI), en fecha de 2 de agosto de 2024.

sitats de les parts amb l'acord del facilitador.

En el context dels delictes ambientals, on els afectats poden no estar clarament definits, la comunitat sovint es considera l'afectada principal. Una de les dificultats identificades en l'aplicació de la JRA al sistema penal espanyol és la manca d'una definició clara de comunitat dins del marc legal penal. Tot i això, el procés restauratiu a Catalunya intenta abordar aquesta mancança involucrant la Comunitat en la mesura del possible.

En aquest sentit, és clau la tasca de la persona facilitadora, que, a partir d'un diagnòstic exhaustiu, identifica les parts implicades. Aquest procés s'ha de fer en consens amb les parts directament involucrades, per acordar de manera conjunta quin grup o col·lectiu constitueix la comunitat afectada, incloent-hi aquells que es podrien veure indirectament afectats per la situació. Això és especialment important en els delictes ambientals, on els danys poden ser difusos i afectar un col·lectiu ampli en lloc d'individus concrets.

Finalment, el procés podrà finalitzar per dues raons: perquè les parts han assolit un acord o perquè decideixen posar-hi fi. En tot cas, les conclusions i els acords del procés s'han de traslladar a l'òrgan judicial que les pot tenir en compte o no.

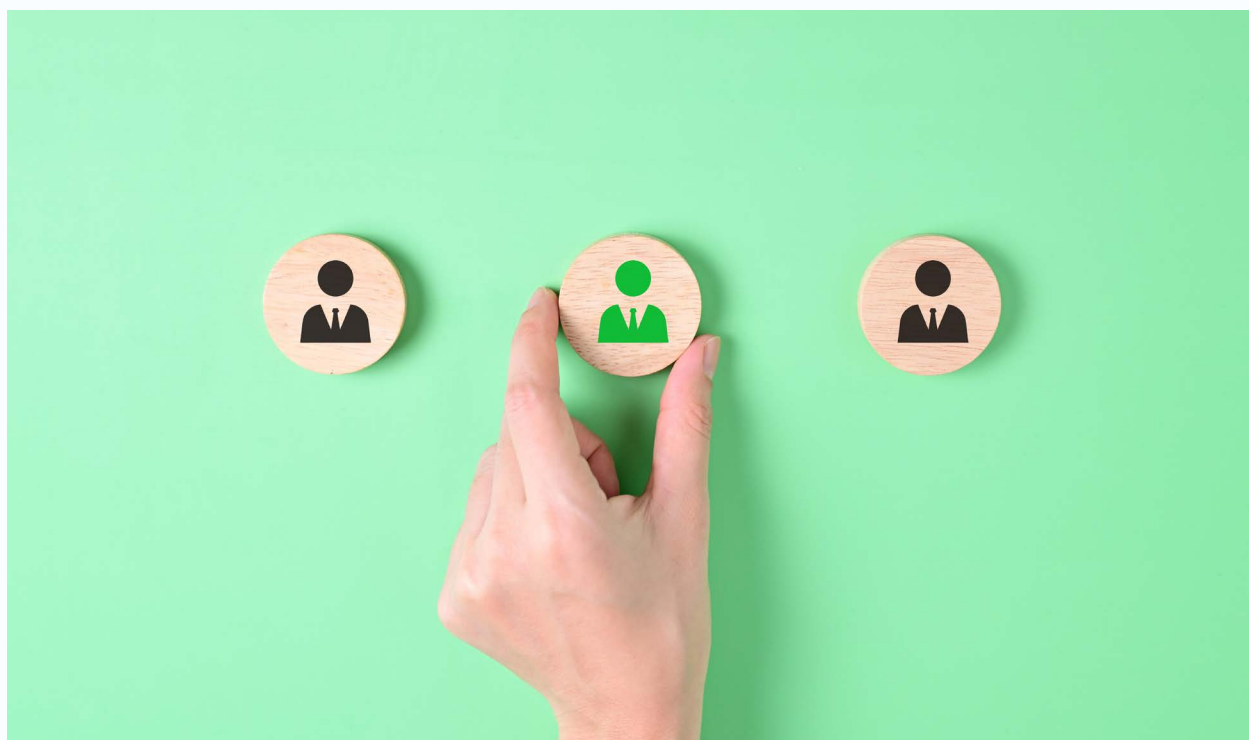
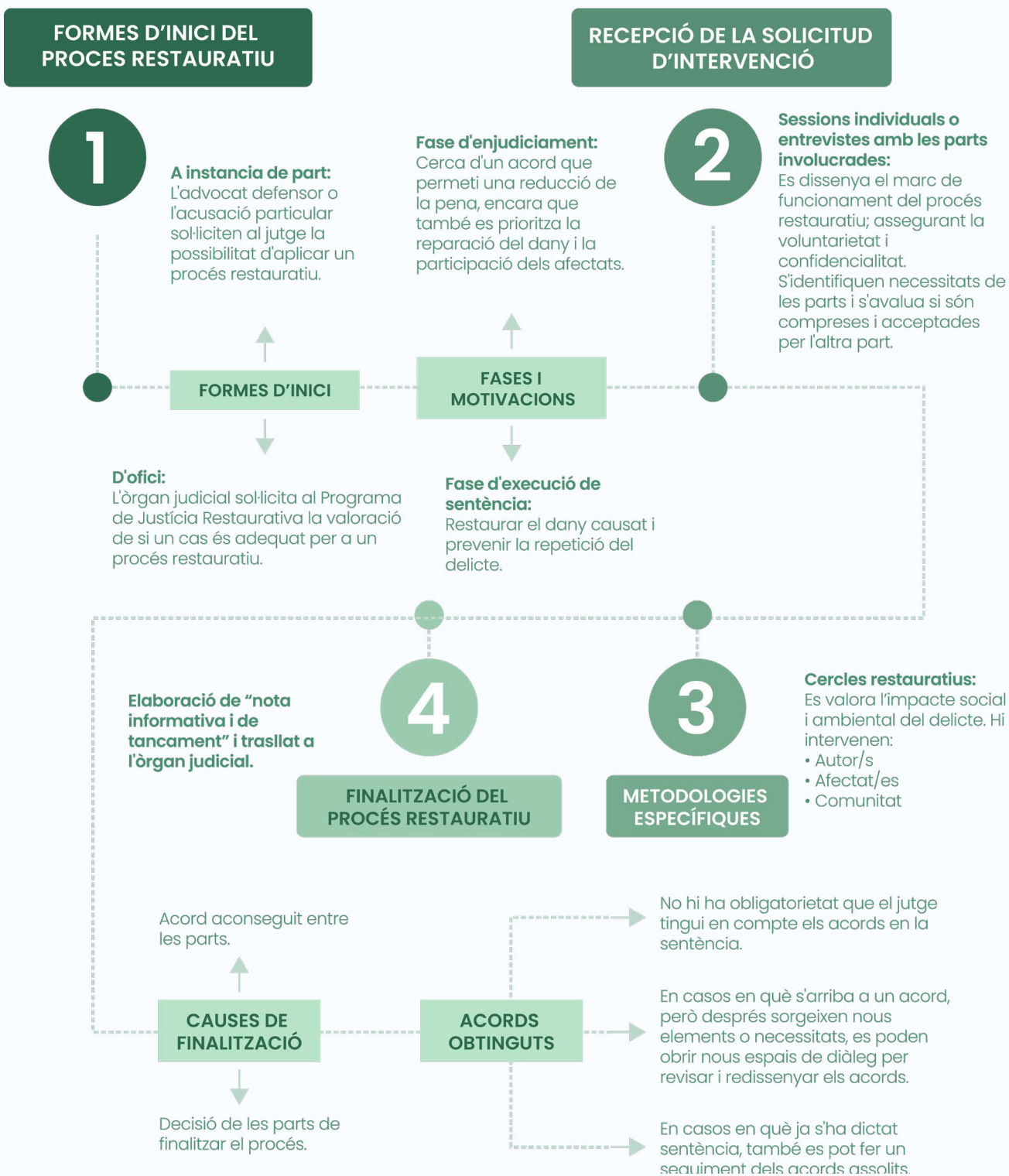

Figura 2: Procediment de JRA en la via penal

PROCEDIMENT DE JUSTÍCIA RESTAURATIVA AMBIENTAL EN LA VIA PENAL

5.3.1.2 Casos pràctics

En una entrevista amb Albert Rodríguez Rodríguez, facilitador de processos restauratius a la Fundació AGI¹⁷, es van tractar dues experiències d'aplicació de JRA a Catalunya: una relacionada amb el tràfic d'espècies i una altra amb la caça il·legal. En tots dos casos, el medi ambient va ser identificat com l'afectat principal, ja que no hi havia afectats humans directes. A la taula següent es presenten els elements més importants de cada cas:

Taula 2. Aplicació pràctica de la JRA en la via penal

APLICACIÓ PRÀCTICA DE LA JUSTÍCIA RESTAURATIVA AMBIENTAL EN LA VÍA PENAL	
1. Context del cas	<ul style="list-style-type: none"> • Tipus de delictes: Tràfic d'espècies i caça. • Part afectada: Medi ambient.
2. Sol·licitud d'intervenció	<ul style="list-style-type: none"> • Iniciativa: Advocat de la part causant. • Acció: Sol·licitud al jutge para acollir-se al Programa de Justícia Restaurativa. • Fase del procés: Abans del judici formal.
3. Inici del procés restauratiu	<ul style="list-style-type: none"> • Recepció de la sol·licitud: El jutge rep la sol·licitud. • Sessions preparatòries: En aquestes sessions es va dissenyar el marc de funcionament del procés restauratiu; identificant necessitats de les parts involucrades.
4. Aplicació de metodologies restauratives	<ul style="list-style-type: none"> • Participació en Cercles <ul style="list-style-type: none"> - Autor. - Representants de la comunitat/ entitats afectades. • Enfocament: Discussió de l'impacte social i ambiental del delictes.
5. Conclusió del procés restauratiu	<ul style="list-style-type: none"> • Nota informativa i de tancament: Es va enviar a l'òrgan judicial amb els acords aconseguits.

Fuente: elaboración propia

17 Entrevista realitzada en data 2 d'agosto de 2024.

Per la seva banda, al seu llibre “Justícia Restaurativa mediambiental i animal” (2024), Varona Martínez explora l’aplicació de la justícia restaurativa en casos que involucren tant el maltractament animal com el dany mediambiental, subratllant-ne el potencial per abordar conflictes de manera reparadora. En aquest llibre s’hi narren diferents casos i el seu abordatge hipotètic des d’una aplicació pràctica de la justícia restaurativa; dels quals podem citar-ne un parell d’exemples, com és l’episodi de violència de gènere que va resultar en la mort de dos gossos (pp. 39-44) i l’episodi de caça il·legal d’un llop ibèric (pp. 55-61) .

En tots dos casos, la preparació va ser una fase essencial del procés restauratiu. Les persones facilitadores van fer una sèrie d’entrevistes i reunions preliminars amb totes les parts involucrades. Aquest procés va incloure:

- **Diagnòstic del conflicte:** Els facilitadors van fer un diagnòstic exhaustiu del conflicte, identificant els danys clau que s’havien d’abordar. Aquest diagnòstic no només es va centrar en els aspectes legals, sinó també en les dimensions emocionals, socials i simbòliques del conflicte.
- **Reunions individuals i en petits grups:** Abans d’iniciar els cercles restauratius, es van fer reunions per preparar els participants. Durant aquestes sessions, es va explicar la naturalesa del procés restauratiu, els seus objectius i les expectatives que s’esperaven de cada participant. Es va posar èmfasi en la importància de la voluntarietat i la confidencialitat, assegurant que tots els involucrats se sentissin segurs i respectats.

El procés restauratiu es va centrar en la realització de cercles restauratius, que es van estructurar de manera semblant:

- **Cercle de responsabilitat:** El primer cercle restauratiu es va centrar a abordar la responsabilitat dels autors i explorar formes de reparació. Els participants van valorar les conseqüències de les seves accions i van buscar acords que no només incloguessin compensacions econòmiques, sinó també mesures simbòliques i educatives que poguessin contribuir a la reparació del dany.
- **Cercle comunitari:** En el cas del llop, es va dur a terme un segon cercle que va incloure la comunitat més àmplia, abordant les implicacions ecològiques i socials del conflicte. Tot i que en el cas de la violència de gènere aquest cercle va ser més reduït i centrat en l’entorn penitenciari, tots dos cercles van compartir l’objectiu d’involucrar la comunitat (en sentit ampli) en la reflexió sobre el conflicte, així com en la cerca de solucions que anessin més enllà dels participants directes.

Els cercles restauratius van concloure amb la signatura d’acords de reparació. Aquests acords incloïen no sols compensacions econòmiques, sinó també la participació en activitats educatives i projectes comunitaris per abordar les causes subjacents del conflicte. També es va establir un seguiment d’aquests acords per assegu-

rar-ne el compliment i avaluar-ne l'impacte a llarg termini.

Tot i que la metodologia general va ser similar en tots dos casos, van existir diferències en la seva aplicació a causa de les particularitats de cada conflicte. En el cas relacionat amb la caça il·legal d'un llop ibèric, el procés va involucrar un grup més ampli de la comunitat, incloent-hi caçadors, activistes mediambientals i altres actors de l'entorn rural. Aquest enfocament comunitari va ser menys prominent en el cas al voltant de la violència de gènere que va resultar en la mort de dos gossos, on el procés va estar més centrat en la interacció entre els afectats i les persones facilitadores dins de l'entorn penitenciari.

Així mateix, en el cas del llop ibèric es va donar un èmfasi més gran a la reparació simbòlica i a l'educació ambiental, amb iniciatives que van incloure la creació de projectes de conscienciació i la promoció de pràctiques de caça més sostenibles. En el cas de la violència de gènere que va comportar la mort de dos gossos, encara que també va haver-hi un component de reparació simbòlica, el procés va estar més orientat a la reparació emocional de l'afectat i a la reflexió sobre les interconnexions entre la violència interpersonal i el maltractament animal

5.3.2 Via administrativa

La mediació en l'àmbit administratiu, tal com es descriu a l'Informe 2: La Mediació en via administrativa: Realitats i perspectives" del projecte MEDAM (URV)¹⁸, és una eina clau per resoldre conflictes sense recórrer a procediments judicials tradicionals. Aquest enfocament és especialment rellevant a l'àmbit ambiental, on la mediació pot facilitar el diàleg entre les parts involucrades; permetent solucions més adaptades a les necessitats específiques dels conflictes ambientals, on els interessos són sovint complexos i multidimensionals.

5.3.2.1 Procediment i metodologia¹⁹

Tot i que el dret administratiu no detalla l'aplicació de processos de justícia restaurativa, tampoc no els prohibeix, cosa que deixa oberta la possibilitat de la seva utilització en casos específics. Per exemple, el Síndic de Greuges de Catalunya (d'ara endavant "Síndic de Greuges")²⁰ compta amb un marc normatiu que sí que autoritza la seva intervenció, cosa que li permet actuar de manera més directa en la facilitació de processos restauratius; coneixent de queixes en el procediment administratiu, encara que no intervé en les queixes que han estat objecte de resolució judicial

¹⁸ Disponible a: <https://www.dret-public.urv.cat/es/grupos-investigacion/territorio-ciudadania-sostenibilidad/proyecto-el-nuevo-rol-de-la-ciudadania-ante-la-justicia-administrativa/informes/>

¹⁹ La informació d'aquesta secció es basa en una entrevista mantinguda amb Clara Casado Coronas i Jordi Palou Loverdos, assessors de l'àrea de justícia del Síndic de Greuges, el 2 d'agost de 2024.

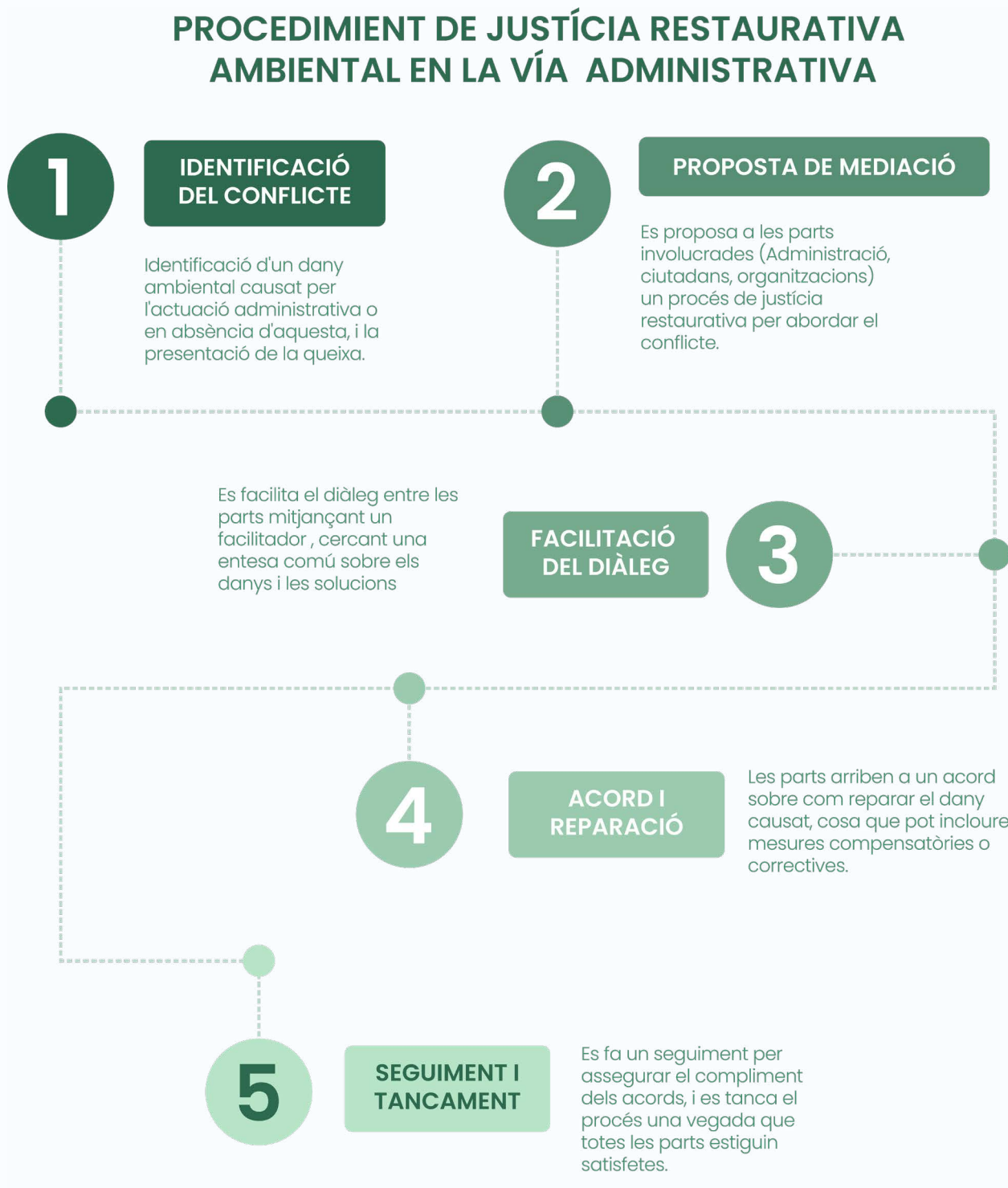
²⁰ Más informació disponible en el següent enllaç: <https://www.sindic.cat>

o que són objecte d'un procediment judicial pendent de resolució, per preservar el respecte a la independència del poder judicial (Llei 24/2009, de 23 de desembre, el Síndic de Greuges de Catalunya).

En lloc de limitar-se als processos tradicionals de tramitació de queixes, la Síndica pot intervenir proposant a les parts involucrades mètodes de resolució alternativa de disputes, com ara la mediació. Aquests mètodes permeten un espai de diàleg directe entre el ciutadà i l'Administració. Si consideren que el conflicte no es resoldrà mitjançant el procés tradicional de queixa, poden proposar la creació d'un espai de mediació o pràctiques restauratives on es busca la reparació del dany. Un cop escoltada la queixa del ciutadà, poden emetre recomanacions que incloguin el reconeixement del dany causat i l'adopció de mesures per evitar que la situació es repeteixi (Síndic de Greuges de Catalunya, 2024).

La Guia Pràctica de Mediació Administrativa (Fernández Ferran et al. 2024) explica detalladament les possibilitats d'aplicació de pràctiques restauratives tant a nivell penal com administratiu. També subratlla la importància que tant els ciutadans com les entitats i les administracions públiques utilitzin i promoguin l'aplicació d'aquests mecanismes alternatius. És essencial que les parts involucrades, incloent-hi jutges i funcionaris, considerin la mediació i altres figures restauratives com a opcions viables per a la resolució de conflictes des de les primeres etapes del procediment.

Figura 3. Procedimiento de JRA en la vía administrativa

5.3.2.2 Casos pràctics

A efectes pràctics, Elisenda Padrós, assessora del Síndic de Greuges, ens va traslladar²¹ una experiència d'aplicació de justícia restaurativa en via administrativa respecte a un conflicte al terme municipal de Mataró (Barcelona). A la taula següent detallem els principals elements del cas.

Taula 3. Aplicació pràctica de la JRA a la via administrativa

APLICACIÓ PRÀCTICA DE LA JUSTÍCIA RESTAURATIVA AMBIENTAL EN VIA ADMINISTRATIVA (“CAS MATARÓ”)

1. Identificació del conflicte

Els propietaris de dos bars a Mataró (Barcelona) van presentar una queixa relacionada amb la revocació de la llicència d'una de les terrasses, la qual va ser retirada juntament amb el tancament d'un dels locals. També es va ordenar la retirada de la segona terrassa, cosa que va generar preocupació sobre la viabilitat econòmica del negoci.

La queixa va ser rebuda i l'Administració va reconèixer els incompliments previs, incloent-hi l'excés de taules i cadires i molèsties als veïns per sorolls.

2. Proposta de mediació

Es va proposar iniciar un procés de diàleg entre els titulars dels bars i l'ajuntament per buscar un acord que permetés la continuïtat de la terrassa de manera regularitzada.

La proposta incloïa la possibilitat de delimitar o reduir el nombre de taules, ajustar els horaris d'obertura i tancament d'acord a les temporades (estiu i hivern), i tenir en compte l'opinió de la comunitat veïnal afectada.

Es va acceptar la proposta de diàleg per tal de conciliar els interessos dels propietaris i els veïns, complint les normatives i sense vulnerar els drets de cap de les parts.

3. Facilitació del diàleg

L'Administració va iniciar un diàleg amb els propietaris dels locals per cercar-hi una solució. Es va informar els amos de la importància de retirar la terrassa d'acord amb l'ordre municipal i de cooperar amb el procés per facilitar-ne una nova autorització.

El diàleg facilitat per la mediatadora va permetre un primer acostament entre els propietaris dels locals i la comunitat veïnal afectada.

4. Acord i reparació

Les parts van acordar la possibilitat de tramitar una nova autorització de la terrassa, ajustada a la normativa i als interessos dels veïns i de l'activitat econòmica dels bars.

Es va establir un acord per tramitar l'autorització de la terrassa de manera regularitzada, ajustant el nombre de taules i els horaris, garantint la viabilitat del negoci i la tranquil·litat de la comunitat veïnal.

5. Seguiment i tancament

S'acordà fer un seguiment de la nova autorització per assegurar que les condicions de l'acord es compleixin. A més, es realitzarà un monitoratge de la relació amb els veïns per evitar futurs conflictes.

El procés es tanca satisfactòriament amb d'emissió d'una nova autorització per a la terrassa, i es garanteix el respecte als drets de la comunitat veïnal.

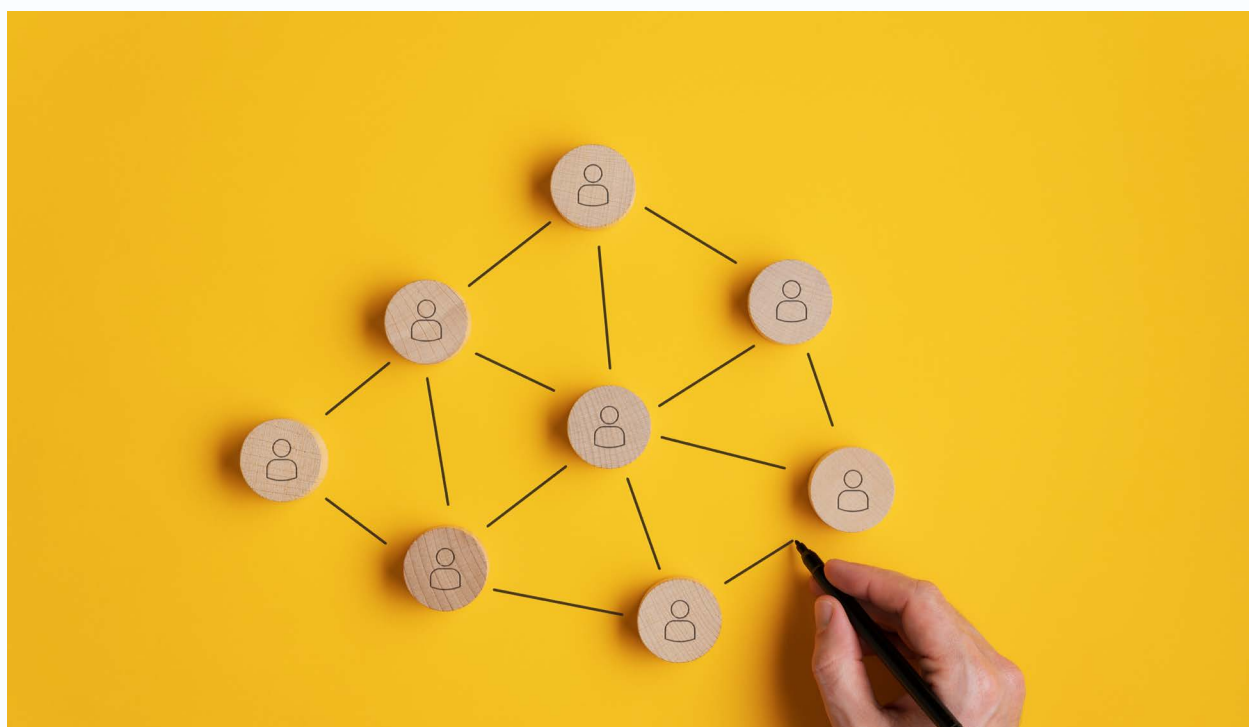
21 Conversa realitzada el 9 de setembre de 2024.

Font: Elaboració pròpia

Un altre cas emblemàtic de l'aplicació de la mediació a l'àmbit administratiu és el dels "Eixos Verds", a Barcelona. En aquest cas, una jutgessa, aplicant la llei del contenciós administratiu, va decretar la nul·litat de certs procediments relacionats amb el projecte, ordenant la restauració de la situació anterior i exhortant les parts que l'execució de la sentència es realitzés mitjançant un procés de diàleg (Poder Judicial, 2024). Aquest cas demostra com, fins i tot en procediments administratius complexos, la mediació pot ser una eina eficaç per assolir una solució justa i col·laborativa.

I és que no hi ha criteris únics i predefinits per determinar qui o quan s'han d'aplicar les pràctiques restauratives a l'àmbit administratiu. La decisió depèn de les necessitats de les persones afectades, de l'administració involucrada i de les circumstàncies particulars. La viabilitat del procés de diàleg s'avalua cas per cas, i és fonamental el posicionament i la disposició de la institució per participar-hi.

El Síndic de Greuges, per exemple, té la capacitat d'actuar com a facilitador en aquests processos i, en alguns casos, s'ha desplaçat a localitats específiques per dur a terme mediacions. Tot i que pot liderar aquests processos, també és possible que l'Administració sol·liciti la intervenció per facilitar el diàleg i la resolució del conflicte.

Conclusions i recomanacions

6.

6. Conclusions i recomanacions

En aquesta guia hem presentat els principals conceptes teòrics, però també eines pràctiques i casos concrets tant a nivell penal com administratiu.

Queda un ampli camí per recórrer a l'aplicació de la JRA, i per aquest motiu, no volem acabar sense aportar algunes recomanacions per continuar avançant:

- **Incorporació de la comunitat en processos restauratius:** Un dels desafiaments en delictes ambientals és incloure la "comunitat" com a part afectada en els processos restauratius. Tot i que el marc legal penal no la defineix explícitament, la comunitat sovint és la part més afectada per danys ambientals. Seria beneficiós que els jutges promoguessin processos restauratius que incloguin la comunitat o entitats de defensa del medi ambient com a actors clau.
- **Necessitat d'equips multidisciplinaris:** La complexitat dels delictes ambientals suggereix la necessitat d'equips multidisciplinaris en els processos restauratius. Professionals com a ambientòlegs, experts en dret ambiental, sociòlegs i psicòlegs poden aportar perspectives molt valuoses, recolzant el Programa de Justícia Restaurativa en l'avaluació del dany i en la proposta de solucions més integrals per a la restauració del medi ambient.
- **Enfocament proventiu:** La JRA té potencial no només per reparar el dany, sinó també per reforçar la resiliència de la comunitat, millorant la gestió col·lectiva dels desacords i viure-les com una oportunitat per millorar les relacions interpersonals. Tot i això, la legislació actual a Espanya presenta limitacions que dificulten la creació d'espais de diàleg preventiu. La JRA podria utilitzar-se per involucrar la comunitat en la gestió i la protecció d'espais naturals, promovent la col·laboració abans que els problemes escalin a conflictes.
- **Inclusió d'acords restauratius a les sentències:** Un desafiament és la manca d'obligatorietat en la consideració d'acords restauratius a les sentències judicials. Incloure aquests acords en les sentències en facilitaria el compliment, convertint-los en obligacions legals. Fomentar aquesta pràctica entre els jutges milloraria l'efectivitat de la JRA, assegurant que els acords aconseguits tinguin un impacte tangible.

- **Conscienciació i formació:** És fonamental conscienciar i formar els actors del sistema penal sobre els beneficis de la JRA. Tot i que l'Estatut de la Víctima del 2015 obliga a informar sobre la possibilitat d'accedir a la JRA, la seva implementació ha estat lenta. Promoure la sensibilització i formació de jutges, fiscals i advocats és crucial per integrar aquests processos de manera efectiva al sistema penal.

Referències bibliogràfiques

7. Referències bibliogràfiques

Alonso Leal, N., Campos Fernández de Piérola, S., Majadas Andray, J., Piñeiro García de León, C., Sampedro Ortega, Y. (2021). *La mirada mediadora en los conflictos socioambientales*. Cuadernos Entretantos nº 10. Fundación Entretantos. https://www.entretantos.org/wp-content/uploads/2021/11/CuadernoEntretantos10_Conflictos-1-1.pdf

Castellón del Valle, M. (2006). *Valoración del Daño Ambiental*. Programa de las Naciones Unidas para el Medio Ambiente - PNUMA (2006).

European Forum for Restorative Justice (2020). *Informe sobre Justicia Restaurativa y Justicia Medioambiental*. https://www.euforumrj.org/sites/default/files/2021-04/EFRJ_Thematic_Brief_Restorative_Environmental_Justice_ES.pdf

European Forum for Restorative Justice (2022). *Special communication on the occasion of Earth Day 2022*. <https://www.euforumrj.org/sites/default/files/2022-04/Earth%20Day%20and%20ERJ.docx.pdf>

Fernández Ferran, F., Ferré Giró, N. y Raga Marimon, M. (2024). *Guia pràctica de mediació administrativa*. Generalitat de Catalunya. <https://repositori.justicia.gencat.cat/bitstream/handle/20.500.14226/1517/Guia-practica-mediacio-administrativa.pdf?sequence=5&isAllowed=y>

Forsyth, M., Cleland, D., Tepper, F., Hollingworth, D., Soares, M., Nairn, A. & Wilkinson, C. (2021). A future agenda for environmental restorative justice? *The International Journal of Restorative Justice* 4(1), 17-40. DOI: 10.5553/TIJRJ.000063

Generalitat de Catalunya (2023). *Programa de justícia restaurativa Memòria 2023*. Secretària de Mesures Penals, Reinserció i Atenció a la Víctima. Departament de Justícia, Drets i Memòria. <https://repositori.justicia.gencat.cat/bitstream/handle/20.500.14226/1598/memoria-justicia-restaurativa-2023.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Generalitat de Catalunya (2024a). *Estratègia de justícia restaurativa 2030. D'un servei pioner a un dret de ciutadania*. Departament de Justícia, Drets i Memòria. <https://repositori.justicia.gencat.cat/bitstream/handle/20.500.14226/1460/Estrategia-justicia-restaurativa-2030.pdf>

Generalitat de Catalunya (2024b). *Programa marc de justícia restaurativa*. Direcció General d'Execució Penal a la Comunitat i de Justícia Juvenil. Departament de Justícia, Drets i Memòria. <https://repositori.justicia.gencat.cat/bitstream/handle/20.500.14226/859/programa-marc-justicia-restaurativa.pdf?sequence=5>

Hamilton, M. (2021). *Environmental Crime and Restorative Justice, Justice as Meaningful Involvement* (1st ed.). Palgrave Studies in Green Criminology. Palgrave Macmillan.

Hopkins, B. (2019). *Temps de cercle, i reunions de cercle. Manual pràctic*. Institut per a la convivència i l'èxit escolar. Direcció General Innovació i comunitat educativa, Govern de les Illes Balears. https://www.encercle.cat/wordpress/wp-content/uploads/2019/09/TC_1_4_digital.pdf

INSTA (2024). *Diálogo Ambiental en Cataluña*. <https://instajuridic.com/es/portfolio-items/proyecto-singulares-dialogo-ambiental-por-el-futuro-de-todas/>

Naciones Unidas (2006). *Manual sobre Programas de Justicia restaurativa*. Serie de Manuales sobre Justicia Penal. Oficina de las Naciones Unidas contra la Droga y el Delito (UNODC).

O'Connell, T., Wachtel, B., & Wachtel, T. (2013). *Reuniones de Justicia Restaurativa, Volumen 2: Manual de Reuniones Restaurativas*. (1ª ed.). International Institute for Restorative Practices.

Poder Judicial (2024, 29 de abril). Un juzgado de Barcelona anula el plan que aprobó los ejes verdes de la calle Comte Borrell de Barcelona. <https://www.poderjudicial.es/cgpj/es/Poder-Judicial/Tribunales-Superiores-de-Justicia/TSJ-Cataluna/Noticias-Judiciales-TSJ-Cataluna/Un-juzgado-de-Barcelona-anula-el-plan-que-aprobo-los-ejes-verdes-de-la-calle-Comte-Borrell-de-Barcelona>

Pranis, K., Stuart, B., & Wedge, M. (2003). *Peacemaking circles: From Conflict to Community*. Living Justice Press

Preston, B. (2011). *The use of Restorative Justice for Environmental Crime*. EPA Victoria Seminar on Restorative Environmental Justice, Melbourne, Australia. https://lec.nsw.gov.au/documents/speeches-and-papers/preston_use%20of%20restorative%20justice%20for%20environmental%20crime.pdf

Recorda Cos, J. (2019). Re-establishing human links in communities affected by disseminated pesticide pollution. En E. Biffi & B. Pali (Eds.), *Environmental Justice Restoring the future: Towards a restorative environmental justice praxis* (pp. 61-66). European Forum for Restorative Justice.

Rul-lan Castañer, V. (2011). *Justicia y Prácticas Restaurativas. Los Círculos Restaurativos y su aplicación en diversos ámbitos* [Triball de tesi per optar al grau de Màster en Resolució de Conflictes i Mediació, Universitat de Palma de Mallorca]

Schmitz, J. (2018). *Prácticas restaurativas para la prevención y gestión de conflictos en el ámbito educativo*. ProgettoMondo Mlal.

Síndic de Greuges de Catalunya (2024). *Informe al Parlamento 2023*. https://www.sindic.cat/site/unitFiles/10002/Informe%20Anual%202023_cast_volumen%20I.pdf

Varona Martínez, G. (2024). *Justicia Restaurativa medioambiental y animal. Guía de aprendizaje y acción a través de la narración de casos*. Dykinson.

Wachtel, T. (2013). *Definiendo Qué es Restaurativo*. Instituto Internacional de Prácticas Restaurativas. <https://www.iirp.edu/images/pdf/Defining-Restorative-Spanish.pdf>

Winslade, J., & Monk, G. (2000). *Narrative Mediation: A New Approach to Conflict Resolution*. Jossey-Bass.

Zehr, H. (2007). *El pequeño libro de la Justicia Restaurativa*. Good Books.

Annex

Preguntes restauratives²²

1a Ronda: expressió de la vivència

Les preguntes restauratives que dirigirem a l'autor són:

- Què ha passat, i quina ha estat la seva participació?
- En què estaves pensant en aquell moment?
- Que t'hagués agradat explicar, i a qui, en el moment en què vas actuar com ho vas fer?
- En què heu pensat des de l'incident?
- Qui creus que ha estat o han estat afectats per les teves accions?
- Com creus que s'ha vist o afectat?
- Com et sents davant aquest(s) fet(s)?
- Què t'agradaria dir avui, als participants del cercle?

Les preguntes restauratives a les persones afectades pels fets:

- Què va passar?
- Quina va ser la teva reacció al moment de l'incident?
- Com et sents respecte al que va passar?
- Com t'ha afectat aquesta situació; quines conseqüències ha tingut per a tu?; qui més ha resultat afectat i de quina manera?
- Què ha estat el més difícil per a tu?
- Com van reaccionar els teus amics, família, etc. davant d'aquesta situació?
- Quin t'agradaria que fos el resultat d'aquesta reunió?

En funció de la situació, i de les entrevistes, podem escollir una versió de preguntes més sintètica pels membres de la comunitat:

- Què va passar?
- Com et sents respecte al que va passar?
- Què ha estat el més difícil per a tu?

²² Model de preguntes restauratives facilitada per l'entitat francesa DIALOG. Per a més informació, consulti: <https://restaurerlelien.fr/>

2a Ronda: comprensió de la vivència

El facilitador es dirigeix novament a l'autor dels fets i li pregunta:

- Què has sentit del que t'han dit?
- Com et sents ara?
- T'agradaria dir alguna cosa més?
- Què t'agradaria que passés a partir d'ara?

Seguidament, el facilitador s'adreça a la persona (o grup) afectat pels fets:

- Què has sentit del que t'han dit?
- Com et sents ara?
- T'agradaria dir alguna cosa més?
- Quin resultat voldries d'aquest cercle?

Finalment, es dirigeix als membres de la comunitat i pregunta:

- Com et sents ara?
- T'agradaria dir alguna cosa més?

3a Ronda: reparació del dany viscut

El facilitador obrirà la possibilitat de reparar el dany fent preguntes dirigides:

- A l'autor: Quines propostes voldríeu aportar per reparar el dany?
- Als afectats: Què hauria de passar perquè el dany causat es repari, almenys una mica?

